

ULBS

Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

Școala doctorală interdisciplinară

Domeniul de doctorat: **Teologie Ortodoxă**

TEZĂ DE DOCTORAT

**Dimensiunea mistagogică a Săptămânii Sfintelor
Pătimiri. Elemente de antropologie duhovnicească**

Rezumat

conducător științific:

Arhid. Prof. Univ. Dr. IOAN I. ICĂ jr

doctorand:

PS DAMASCHIN (IOAN-DANIEL) LUCHIAN

Sibiu 2019

Cuprins

Abrevieri generale
Abrevieri liturgice
Lista tabelelor
Lista imaginilor

Introducere

Motivația alegerii temei
Obiectivele proiectului. Întrebări de cercetare
Status quaestiones
Scurtă prezentare a structurii compoziționale a lucrării

Capitolul I. Săptămâna Sfintelor Pătimiri. Istoria formării și vechi celebrări liturgice

I.1. Săptămâna Mare și Postul Mare. Extensie în sens invers sau joncțiune?

- I.1.1. Quartodecimanii. De la o zi la două zile de postire
- I.1.2. *Hebdomada Sancta*
- I.1.3. Stație intermediară: trei săptămâni
- I.1.4. Șase săptămâni
- I.1.5. *Quadregesima*. Aritmetică liturgică și semnificație duhovnicească

I.2. Săptămâna Mare la Ierusalim și Constantinopol. Elemente de arheologie liturgică

- I.2.1. Fastul Ierusalimului
 - I.2.1.1. Sâmbăta lui Lazăr
 - I.2.1.2. Duminica Stâlpărilor
 - I.2.1.3. Lunea, Marțea și Miercurea Mare
 - I.2.1.4. Joia Mare
 - I.2.1.5. Vinerea Mare
 - I.2.1.6. Sâmbăta Mare
- I.2.2. Sobrietatea Constantinopolului
 - I.2.2.1. Sâmbăta lui Lazăr
 - I.2.2.2. Duminica Stâlpărilor
 - I.2.2.3. Lunea, Marțea și Miercurea Mare
 - I.2.2.4. Joia Mare

I.2.2.5. Vinerea Mare

I.2.2.6. Sâmbăta Mare

I.2.3. Metamorfoze liturgice de tip „tur-retur”; de la Ierusalim la Constantinopol și viceversa

I.3. Celebrarea Săptămânii Mari în alte rituri creștine

I.3.1. Ritul armean

I.3.2. Ritul etiopian

I.3.3. Ritul siriatic

I.3.4. Ritul copt

I.3.5. Riturile orientale: fidelitate și specificitate

I.4. Concluzii

Capitolul al II-lea. Asceză și rugăciune în Săptămâna Sfințelor Pătimiri. Analiza typikon-ului

II.1. Postul Săptămânii Mari

II.1.1. Dimensiunea ascetică a postului

II.1.2. Postul în lumina Crucii și Învierii

II.1.3. Hristocentricitatea postului Săptămânii Mari

II.2. Sistemul lecturilor biblice în Săptămâna Sfințelor Pătimiri

II.2.1. Citind Biblia în Biserică

II.2.2. Biblia și spiritualitatea Triodului

II.2.3. Sistemul actual al lecturilor. Perspectivă liturgică și duhovnicească

II.2.4. Vechi sisteme de lecturi biblice. Scurtă analiză comparativă

II.3. Sistemul lecturilor patristice în Săptămâna Sfințelor Pătimiri

II.3.1. Sfinții Părinți, dascălii Bisericii

II.3.2. Sistemul actual al lecturilor patristice în Săptămâna Mare

II.4. Imnografii Săptămânii Mari

II.4.1. Autori și alcătuiți. Inventar imnografic

II.4.2. Imnografii, mistagogi ai Săptămânii Mari

II.5. Concluzii

Capitolul al III-lea. Săptămâna Mare – structură și conținut. Analiza imnografiei

III.1. Preliminarii: Săptămâna Mare – unicitate compozițională

III.2. Uvertura Pătimirii: Sâmbăta lui Lazăr și Duminica Stâlpărilor

- III.2.1. Un singur praznic în doi timpi
- III.2.2. Deschiderea celebrării Sfintelor Pătimiri
- III.2.3. O înviere prevestind alte două: Învierea lui Hristos și învierea de obște
- III.2.4. Dioființimea lui Hristos
- III.2.5. O celebrare interiorizată
 - III.2.5.1. Învierea ca recreare a naturii umane. „Noul Israel”
 - III.2.5.2. Lazăr și mintea mea împietrită
 - III.2.5.3. Șederea pe mânz și „stâlpările virtuților”
 - III.2.5.4. Intrarea în Ierusalimul inimii

III.3. Triduum-ul Mirelui: O așteptare evaluativă

- III.3.1. Tema eshatologică. Privegherea ascetică
- III.3.2. Pătimirile Domnului: un pas mai aproape
- III.3.3. Trei tipare pe structura model-antimodel
 - III.3.3.1. Iosif cel drept *versus* smochinul blestemat. Evaluarea rodirii ascetice
 - III.3.3.2. Fecioarele înțelepte *versus* cele „nebune”. Dragostea milostivă *versus* asceză neroditoare
 - III.3.3.3. Femeia păcătoasă *versus* Iuda. O dispută în jurul m(M)irului

III.4. Joia Mare: Cina Mielului și ziua opțiunilor

- III.4.1. Spălarea picioarelor. Smerenia lui Hristos. Caracterul hristologic al virtuților
- III.4.2. Cina cea de Taină. Euharistia, „taină a îndumnezeirii”
- III.4.3. Iuda. Păcatul ca trădare
- III.4.4. Rugăciunea din Ghetsimani. *Transitus spre Triduum-ul Pascal*

III.5. Triduum-ul Pascal. Murim și înviem. Împreună cu Hristos

- III.5.1. Arestarea. Pseudo-procesul
- III.5.2. Răstignirea. Soarta poporului
- III.5.3. Tâlharul cel recunoscător
- III.5.4. Îngroparea. Coborârea la iad
 - Excursus: Teologia „sâmbetei” la Sfântul Maxim Mărturisitorul*
- III.5.5. Puterea Sfintei Cruci. Venerarea ei liturgică în Vinerea Pătimirilor
- III.5.6. Pătimirile Domnului și patimile omenești. Răstignirea duhovnicească
- III.5.7. Paradoxuri și construcții antinomice exprimate de imnografie
- III.5.8. „Ieri m-am îngropat ... astăzi mă scol, împreună cu Tine”

III.6. Concluzii

Capitolul al IV-lea. „Omul cel nou” în Hristos cel răstignit și înviat

IV.1. O umanitate în derivă. Scurtă radiografie contemporană

IV.2. „Iată Omul!” (In 19, 5). Fundamentul hristologic al omului îndumnezeit

IV.2.1. Umanitatea Fiului lui Dumnezeu

IV.2.2. Dumnezeu-Omul a pățimit în trup și a sfințit firea

IV.2.3. Răstignirea Domnului și relația de interdependență cu Întruparea și Schimbarea la Față

IV.3. De la Adam cel vechi la Adam cel nou. Pentru o antropologie ascetică

IV.3.1. Slavă inițială, cădere și ridicare. Păcat și virtute

IV.3.2. Ideea de „înnoire” în iconografie

IV.4. Două tipologii umane paradigmatiche: Iosif cel frumos și femeia păcătoasă

IV.4.1. Iosif cel preafrumos. Virtutea inspiratoare

IV.4.1.1. Iosif – *figura Christi*

IV.4.1.2. Iosif – model de virtute

IV.4.2. Femeia păcătoasă. Pocăința mântuitoare

IV.4.2.1. O teologie pascală a pocăinței

IV.3.4.2. Cântarea Casianei, nou „psalm bizantin de pocăință”

IV.5. *Sympathos*-ul cosmosului cu omul în cădere și cu Dumnezeu-Omul, la Răstignire și Înviere

IV.5.1. Solidaritatea creației cu omul. Efectele căderii

IV.5.1. Creația „pătimitoare” cu Dumnezeu-Omul

IV.6. Postul Mare și Săptămâna Sfințelor Pătimiri: recapitulare și înnoire a botezului

IV.6.1. Practica pre- și postbaptismală în Biserica primară. Scurt istoric

IV.6.2. Botezul ca moarte și înviere în și cu Hristos

IV.6.3. Botezul ca *paște*: de la omul cel vechi la omul cel nou

IV.6.4. Botezul și regenerarea lui prin pocăință

IV.6.5. Adaptabilitate anamnestică. Posibile soluții

IV.7. Concluzii

Concluzii finale. Perspective

Bibliografie

Cuvinte cheie:

Săptămâna Mare, Postul Mare, *Triduum*-ul pascal, mistagogie, antropologie, imnografie, viață liturgică, asceză, virtuți

Introducere

Sărbătoarea Sfințelor Paști reprezintă inima cultului Bisericii Ortodoxe, în jurul căreia gravitează întreg anul bisericesc, iar pregătirea pentru acest praznic este una cu totul deosebită ca durată, conținut, intensitate, implicare a credincioșilor și efecte concrete în viața duhovnicească. Această pregătire de mai multe săptămâni atinge punctul culminant în Săptămâna Sfințelor Pătimiri sau Săptămâna Mare, timp liturgic de retrăire a ultimelor zile ale vieții „pământești” a Mântuitorului Iisus Hristos, încununate cu Pătimirile, Moartea și Învierea din morți. Pregătirea pentru aceste celebrări este una multiplă: asceză fizică, sobrietate comportamentală, reconversie interioară primenitoare (*metanoia*), participare mai susținută la oficiile liturgice speciale ale acestei săptămâni, caracterizate prin bogate lecturi biblice (în trecut, și patristice), profunzimi duhovnicești ale ceremoniilor și un inepuizabil tezaur imnografic.

Scopul principal al acestei intense pregătiri este acela de a-l introduce treptat pe credincios în taina Morții și a Învierii lui Hristos, prin părtășia mistagogică la Pătimirile și Răstignirea Sa, ca să fie împreună-înviat cu El din moartea păcatului și ridicat la o viață nouă. Credinciosul este inițiat, astfel, în taina lui Iisus Hristos, Dumnezeu-omul, dar, deodată cu aceasta și prin aceasta, este inițiat și în taina persoanei umane.

Omul și Dumnezeu-omul sunt, așadar, elementele cheie ale catehezei Bisericii din Postul Mare, culminând cu Săptămâna Sfințelor Pătimiri. Niciun alt mod mai propice pentru această înțelegere – în parte bineînțeles – nu poate fi găsit decât în învățătura Bisericii împărtășită acum îndeosebi prin sfintele ei slujbe. Cele despre Dumnezeu numai Dumnezeu le poate descoperi fapturilor Sale, iar omul nu se poate cunoaște pe sine decât în lumina Dumnezeu-Omului, Adevăratul și desăvârșitul Om, plinire a vocii lui Dumnezeu cu primul Adam dintru început. Sursa acestei permanente reînnoiri a cunoștinței duhovnicești despre om și Dumnezeu-om este ceea ce ne spune Dumnezeu despre Sine și despre făptura Sa iubită, prin Sfintele Scripturi, tâlcuite, pe de o parte, de către Părinții Bisericii, purtători de Dumnezeu, și,

pe de altă parte, de către nu mai puțin importantul izvor hermeneutic reprezentat de imnografia Bisericii.

Motivația alegerii temei

Scopul lucrării de față este, așadar, îndoit: de a arăta *cum* îi pregătește Biserica pe credincioși, prin rânduielile ei, pentru a retrăi, aici și acum, Sfintele Pătimiri și Învierea lui Hristos, Dumnezeu-Omul (și nu o poate face decât cunoscând *Cine* este Acesta Care vine spre Pătimire) și cum, cunoscându-L pe El, credincioșii se cunosc pe sine, ca persoane umane create de Dumnezeu și destinate a fi dumnezei după har. Ambele viziuni se împletesc, neputând fi dissociate nici măcar din considerente de strictețe metodologică, ele venind în sprijinul fundamentării că Ortodoxia nu este un cumul de doctrine/învățături destinate a deveni bagaj intelectual, ci *viață*, trăită plinar, nu într-un trecut rememorat istoricește, ci într-un astăzi al lui Dumnezeu care devine și astăzi al omului, vecin cu veșnicia pregustată prin Biserică.

Prezentul studiu vine ca smerită atitudine față de un dublu context deopotrivă defavorizant, dar, poate tocmai de aceea, nu mai puțin stimulator. Pe de o parte, participarea credincioșilor la celebrările Săptămânii Mari, deși mai susținută și cu mai multă implicare efectivă și afectivă decât în alte perioade ale anului liturgic, rămâne totuși de multe ori caracterizată de un grad de superficialitate nepermis, cu șansa de a decădea în formalism sec și ritualism uniformizant și nestimulator de trăiri spirituale profunde. Ca atare, cercetarea de față se dorește a fi o introducere în sensul mistagogic al sfintelor slujbe din Săptămâna Sfintelor Pătimiri, cu revelarea conținutului duhovnicesc al elementelor de ritual, așa cum au ajuns ele până acum în urma evoluției cultice, al sensurilor selecției scripturistice și al învățaturii pe care o oferă imnografia celor dispuși a o percepe, dincolo de melosul emoționant, în profunzimea conținutului imnurilor alcătuite sub inspirația Duhului Sfânt.

Pe de altă parte, necesitatea unui mereu înoit răspuns despre om și Dumnezeu este reclamată de viziunea alterată pe care o societate care-L refuză pe Dumnezeu o are despre El și, implicit, despre om. Prin urmare, actualitatea temei este cu atât mai mare cu cât, periodic în istorie, întâlnim ceea ce am putea numi „crize antropologice”, derivate din ignoranță „teologică” (lipsa cuvântării despre și cu Dumnezeu). Omul își uită originea și destinul dumnezeiesc, își reduce viața la funcțiile elementare biologice, exaltă plăcerea ca sens ultim al existenței umane și este învins de durere, până la pragul deznădejdiei suicide. În fața materialism-consumismului, a lipsei de sens, a ororii în fața morții, în cadrele cărora își desfășoară viața omul lipsit de perspectiva teocentrică – omul „recent”, dezrădăcinat din

propria-i identitate („pământ”) și privat de transcendență („cer”)¹ – soluția antropologică propusă de Triod poate veni ca o lumină de speranță într-un întuneric nivelator și de multe ori zdrobitor.

Din acest punct de vedere, Triodul vorbește nu numai despre Dumnezeu, ci este, prin excelență, cartea cu cele mai profunde reflexii despre om, despre începuturile, căderea și ridicarea (învierea) lui, un adevărat manual de antropologie duhovnicească, din păcate insuficient cunoscut, prețuit și valorificat, nu numai la nivelul, minim, de entuziasm în fața descoperirii acestor profunzimi de sondare a firii umane într-o modalitate care impresionează prin frumusețea prozodică, cu atât mai puțin transpus într-un program de creștere duhovnicească. Ultima săptămână a Triodului reamintește, în ciclicitate anuală, care este soluția vindecării naturii umane copleșită de păcat, prin unirea acesteia cu Hristos Cel ce a pățimit și apoi a înviat, îndumnezeindu-Și umanitatea și transformând-o în germene pentru sfințirea întregii omeniri.

Scurtă prezentare a structurii compoziționale a lucrării

Prețuind ostenele liturgice, istorice, biblice, dogmatice și duhovnicești ale celor care s-au aplecat asupra tematicii vaste a Săptămânii Sfintelor Pătimiri, lucrarea de față preia și valorifică, recunoscător, parte din rezultatele cercetărilor lor, ca *background* inspirator și ca punct de plecare pentru abordarea și dezvoltarea subiectului propus.

Construit, revizuit și rotunjit pe măsură ce se înainta în proiectul de cercetare, planul tezei de doctorat cuprinde în forma sa finală patru secțiuni (capitole) și 14 subcapitole, precedate de elemente organizatorice (abrevieri generale, abrevieri liturgice, lista tabelor), introducere (elemente de metodologie, obiective, stadiul cercetărilor etc.) și urmate de o secțiune dedicată concluziilor finale și propunerilor de viitor, precum și de bibliografia centralizată.

I. Săptămâna Sfintelor Pătimiri. Istoria formării și vechi celebrări liturgice

Prima parte a lucrării este de ordin istoric-liturgic și are trei componente. Pentru început, este prezentat raportul dintre Săptămâna Sfintelor Pătimiri și Postul Mare, în cadrul formării acestuia ca perioadă pregătitoare pentru Sfintele Paști. Sunt analizate sumar cele două direcții care s-au conturat în spațiul academic al cercetărilor liturgice: cea de tip evolutiv-

¹ Diac. IOAN I. ICĂ jr, „Globalizarea – mutații și provocări”, în IOAN I. ICĂ JR, GERMANO MARANI (ED.), *Gândirea socială a Bisericii. Fundamente – documente – analize – perspective*, Ed. Deisis, Sibiu, 2002, p. 488.

progresiv (de la postul de una/două zile, la cel de o săptămână, de trei săptămâni și apoi la *quadragessima*) și cea de natură joncțională (postul strict pre-pascal al Săptămâni Mari fuzionând cu postul „de 40 de zile”, inițial mai mult cu componentă baptismală). Nuanțările de rigoare sunt urmate de o scurtă tâlcuire, inspirată de Sfinții Părinți, a „cifrelor” întâlnite în innografie („una”; „șapte”; „opt”; „patruzeci”), pentru o notă duhovnicească în finalul unui demers istoric pe alocuri destul de arid.

Subcapitolul al doilea prezintă schema generală a celebrărilor acestei săptămâni, începând cu Sâmbăta lui Lazăr, în Ierusalim și Constantinopol în veacul al IV-lea și cele imediat următoare. Festivismului și caracterului procesional hagiopolit i se contrapune un caracter mai sobru, „spiritualizant” al slujbelor din capitala Imperiului, pentru ca, ulterior, prin schimburi reciproce, reperate până în secolul al XIV-lea, cele două rituri să se îmbogățească reciproc, alcătuind, în final, ritualul bizantin.

Ultima componentă a primului capitol prezintă, în linii mari, modul cum era celebrată Săptămâna Mare în alte rituri vechi creștine orientale (în bună parte păstrate până astăzi): armean, etiopian, est-siriac, vest-siriac și copt. Sunt evidențiate puncte comune și se insistă pe câteva elemente de detaliu care creează o atmosferă duhovnicească deosebită în cadrul unei sau alteia dintre ceremonii.

II. Asceză și rugăciune în Săptămâna Sfintelor Pătimiri. Analiza typikon-ului

Capitolul al doilea analizează trei elemente din rânduielile prevăzute de *typikon* pentru Săptămâna Mare (postul, sistemul lecturilor biblice și sistemul lecturilor patristice) și încearcă o centralizare a compozițiilor innografice ale acestei perioade.

Postului acestei săptămâni, accentuat ca intensitate ascetică, așa cum atestă toate regulile monahale din primul mileniu și din deschiderea celui de-al doilea (prezentate comparativ), îi lipsește o cateheză innologică referitoare în mod explicit la postul duhovnicesc, dar ea este presupusă ca fiind deja „învățată” la finalul celor 40 de zile de până acum. Specificitatea postului acestei ultime săptămâni este dată de caracterul lui vădit hristocentric, ca post euharistic/pascal prin excelență.

Un subcapitol consistent este dedicat lecturilor biblice ale acestor zile, care se deschide cu câteva considerente introductive (lectura Bibliei în Biserică și aportul ei în conturarea dimensiunii spirituale a Triodului). Sunt prezentate sub formă de tabele rezumative conținutul actual al lecturilor biblice, însoțit de comentarii de ordin istoric-liturgic, precum și de unele explicații duhovnicești ale opțiunilor pentru anumite texte. Folosind informațiile furnizate de vechile lecționare (armean, georgian și din *Typikon*-ul lui Anastasie), câteva tabele comparative

oferă o perspectivă sinoptică asupra evoluției lecturilor până astăzi, a diferențelor, dar și a corespondențelor și prezențelor comune, a căror analiză se constituie în sursă de valoroase concluzii duhovnicești.

Pentru economie de spațiu, următorul subcapitol, dedicat lecturilor patristice, renunță la analiza comparativă (după diverse *typika*) și se rezumă la prezentarea actualului (și, din nefericire, nepracticabilului) sistem de lecturi din Sfinții Părinți, de origine savaită. Ieșind, într-un fel, din categoria omiletică și dobândind un statut similar cu cel al imnografiei, vechile citiri din Părinți se cer a fi reactivate pentru a beneficia de un sprijin consistent în demersul inițiativ pe care îl propune Biserica în această perioadă.

Al patrulea subcapitol din această secțiune încearcă o clarificare a paternității imnelor acestei săptămâni, din puținele date oferite de *Triodul* propriu-zis și, mai mult, din indicațiile din manuscrise și *typika*. Considerând că un simplu repertoriu imnografic ar fi fost insuficient pentru scopul acestei lucrări, i s-au adăugat câteva considerente privind dimensiunea duhovnicească a imnografiei care susține „iconizarea” sfinților părinți imnografi ca adevărați mistagogi ai Săptămânii Mari.

III. Săptămâna Mare – structură și conținut. Analiza imnografiei

Al treilea capitol, cel mai dens, este rezervat analizei minuțioasă a imnografiei zilelor Săptămânii Mari, grupate în patru secțiuni: Sâmbăta lui Lazăr și Duminica Floriilor (1); *Triduum*-ul Mirelui (Lunea, Marțea și Miercurea Mare) (2); Joia Mare (3); *Triduum*-ul pascal (Vinerea Mare, Sâmbăta Mare și scurtă incursiune în privegherea pascală) (4).

Modul abordării este unul interdisciplinar, în dorința de a arăta cum textele biblice ale zilelor beneficiază de o hermeneutică imnografică descoperitoare de sensuri noi, teologice și duhovnicești, care se pot ușor pierde la o abordare de suprafață a acestui tezaur cultic. Într-un vădit impas în fața numeroaselor frumuseți imnografice, prezenta lucrare selectează doar o parte din texte, unele redată integral, altele fragmentar și cele mai multe doar ca referință pentru susținerea unei idei, putându-se constitui oricând în punct de plecare pentru o aprofundare a diferitelor teme, care-și găsește în secțiunea de față un inventar referențial consistent.

Au putut fi identificate câteva teme recurente în imnografia acestor zile: sublinierea divino-umanității Fiului lui Dumnezeu întrupat și caracterul teandric al virtuților; pregătirea progresivă pentru Pătimire, prin invitația credincioșilor de a fi părtași, duhovnicește, la Pătimire împreună cu Hristos; răstignirea duhovnicească, prin omorârea patimilor pentru a putea venera cu vrednicie Sfânta Cruce în Vinerea Mare; tematica eshatologică; smerenia hristică, temei și model al smereniei credincioșilor; prezența constantă a binomului Cruce/Înviere etc.

Deopotrivă, fiecare zi a Săptămânii Mari conține și o tematică specifică, în acord cu linia dată de lecturile biblice, dar și „depășind-o”, în sensul unei teo-antropologii duhovnicești (ex. „piatra minții și a inimii”; stâlpările virtuților; rodirea virtuților *versus* nelucrarea care atrage blestemul; dragostea milostivă *versus* asceza sterilă; pocăința mântuitoare *versus* păcatul ca trădare; *sympathōs*-ul cosmosului la Răstignire, pogorârea la iad și ridicarea lui Adam ca înnoire a umanității etc.).

Anticipată de-a lungul întregului Post, Învierea este pecetea pe care spiritualitatea ortodoxă o pune pe fiecare gest penitențial și pe fiecare virtute lucrată, este duhul care animă întreg conținutul cultului și se cere a fi făcută prezentă în fiecare zi în sensul teologic (și semantic) de trecere (*paște*) de la omul cel vechi la omul cel nou, așa cum subliniază, din belșug, Sfinții Părinți, ale căror mărturii întăritoare însoțesc, de altfel, reflectarea întregii tematici innografice a Săptămânii Mari.

IV. „Omul cel nou” în Hristos cel răstignit și înviat

Ultimul capitol se concentrează pe evidențierea mai specifică a câtorva elemente de antropologie duhovnicească (deși acestea au fost prezente și până acum, în subsidiar), bazate de asemenea pe conținutul innografic, biblic, patristic și structural-liturgic al acestor zile.

Primul subcapitol al acestei ultime secțiuni insistă și completează cu considerente dogmatice referințele innografice care susțin divino-umanitatea lui Iisus Hristos, Dumnezeuul nepătimitor pătimind în trup, manifestată inclusiv la Pătımire, Răstignire și Moarte. *Ecce Homo* al lui Pilat, ca exprimare neintenționată, desigur, a umanității Fiului lui Dumnezeu, este fundamentul părtașiei noastre la plinătatea dumnezeiască a vieții lui Hristos, iar dumnezeirea Lui asigură sfințirea și îndumnezeirea firii noastre umane.

Urmează apoi câteva dense și concentrate pagini de antropologie ascetică: starea paradisiacă inițială, căderea în păcat, ca trădare a iubirii divine, caracterul dezumanizant și dezintegrator al păcatului, rolul recuperator și restabilizator al demnității umane al pocăinței ca trecere de la Adam cel vechi, potențial prezent în fiecare, la Adam cel Nou, Care ni se împărtășește sacramental și eclezial, drept Viață a vieții noastre umane.

Al treilea subcapitol este rezervat creionării a două tipare antropologice paradigmatiche: Iosif cel frumos, chip al virtuților, și femeia care a uns picioarele lui Iisus cu mir, ca exemplu de tip exponențial pentru pocăință, la finalul altor modele oferite din plin de innografie. Capitolul valorifică atât texte din Săptămâna Mare, cât și imne care apar în timpul Triodului, cu un consistent suport patristic ce însoțește exegeza biblică a referatelor care fac trimitere la cele două chipuri propuse spre analiză duhovnicească. Modelele prezentate susțin o

antropologie dinamică și pascală: în viața fiecăruia se poate petrece oricând o *trecere* înspre „mai bine”, atunci când exersarea virtuții sau lucrarea pocăinței găsesc spațiul și deschiderea pentru a aduce roade.

Relația om-cosmos este subiectul următorului subcapitol din secțiunea a patra, construit pe ideea paulină de împreună-pățimire (*sympathōs*): creația suferă împreună cu omul, în urma căderii acestuia din starea de preot al ei, precum pătimește împreună cu Dumnezeu-Omul la Răstignire, așa cum insistă imnografia acestei Săptămâni (dar și numeroase imnuri de mai înainte, mai ales din zilele de miercuri și vineri). Caracterul cosmologic al antropologiei ortodoxe este explicit: repercusiunile unei vieți virtuozitate sau, din contră, pătimite vor fi oglindite în poziționarea naturii înconjurătoare față de persoana umană, ambele destinate unui status nou, în Împărăția lui Dumnezeu.

Ultimul subcapitol este dedicat Tainei Sfântului Botez în contextul Postului Mare și al Săptămânii Sfintelor Pățimiri. Timpul acesta privilegiat poate fi folosit ca o transpunere mistagogică în calitatea de noi catehumeni, chemați să recupereze deficitul de program catehetic de care au fost privați credincioșii la botez (și, de asemenea, atât de necesara și reînnoibilă pregătire catehumenală de după). Cunoașterea semnificațiilor propriului botez, ca naștere din nou, ca moarte și înviere cu Hristos, precum și a pocăinței ca înprospătare a botezului, va face din Săptămâna Mare un așteptat motiv de primenire spirituală și de reînnoire a făgăduințelor baptismale, prin lepădarea de Satana, ipostaziat în patimi, și unirea cu Hristos, Dumnezeu-omul. El, Cel răstignit și înviat, este Arhetipul umanității adevărate, în contrapondere cu falsele modele oferite perfid de umanisme antropocentrice, în realitate ucigătoare de om, după ce au avut îndrăzneța pretenție de a-L „ucide” pe Dumnezeu, acum două mii de ani, într-un Ierusalim ostil, dar și astăzi, ori de câte ori Îi refuză suveranitatea și-I trădează iubirea.

Conștient de abordarea sumară a unor aspecte importante care reclamau mai multă atenție și de lipsa unor elemente care nădăjduim că va fi completată de alte contribuții teologice pe același spațiu de cercetare, lucrarea de față își recunoaște limitele și nedesăvârșirile și își mărturisește lipsa oricărei pretenții de exhaustivitate. Ea se propune smerit tuturor celor interesați de subiect, cu dorința și rugăciunea de a aduce cel puțin aceeași bucurie și același folos duhovnicesc pe care le-a resimțit autorul ei în urma adăpării de zi și de noapte din frumusețea slujbelor Bisericii, cu ceremoniile și, mai ales, cu bogăția extraordinară a imnografiei Părinților.